

УДК 75.047

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ МІСЬКОГО ПЕЙЗАЖУ ЯК САМОСТІЙНОГО ЖАНРУ ЖИВОПИСУ

Кулик Л.С.

Київський університет імені Бориса Грінченка

Розглядається розвиток міського пейзажу, особливості в певних періодах формування та як впливали зміни художніх напрямків на розвиток пейзажного жанру та манеру художників, які створювали свої роботи у цьому жанрі. В статті аналізується історія зародження та становлення міського пейзажу з використанням повітряної та лінійної перспективи, його композиційного вирішення різними митцями у різні історичні періоди.

Ключові слова: пейзаж, міський пейзаж, ведута, лінійна перспектива, індустріальний пейзаж.

Постановка проблеми. Зазвичай, слово «пейзаж» асоціюється з полями, річками, лісами, хоча існує ближчий для сучасної людини напрямок – міський пейзаж. Що ж таке міський пейзаж? Міський пейзаж презентує просторове середовище, раціонально організоване людиною: будівлі, вулиці, проспекти, площі, набережні тощо [2, с. 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не зважаючи на те, що міський пейзаж є найбільш близьким для сучасної людини з поміж інших різновидів пейзажу, він є мало дослідженим явищем у мистецтві. Розгляду проблематики міських та архітектурних пейзажів присвячені окремі аспекти досліджень В. Овсійчука, Д. Степовика, О. Федорука. Розгляд жанрово-побутових елементів в архітектурних видах М. Сажина, В. Штернберга, Т. Шевченка фрагментарно висвітлений у дослідженнях В. Яцюка, Ю. Белічка, В. Підгори. Тенденція звернення до етнографічності в архітектурних пейзажах західноукраїнських митців (Ю. Глоговського, А. Лянге) досліджується у публікаціях Л. Купчинської, С. Король та інших. Основні факти і відомості про міський пейзаж у творчості сучасних художників можна простежити у статті Наталії Урсус «Міський пейзаж у творчості сучасних митців Кам'янецьчини» на прикладі українських художників з Кам'янецьчини.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Пейзажний жанр багаторазово ставав об'єктом різних публікацій та досліджень. Проте слід зазначити, що тема саме міського пейзажу не отримала належного висвітлення в публікаціях українських дослідників.

Мета статті – дослідити розвиток міського пейзажу, особливості в певних періодах історія зародження та становлення міського пейзажу з використанням повітряної та лінійної перспективи, його композиційного вирішення у різні історичні періоди.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як же виник такий жанр живопису як міський пейзаж? Як зазначає Ружицький В.А. мотиви міста можна спостерігати ще в картинах художників Середньовіччя. Вони зверталися не до реальних спостережень, а до складної мови символів. Мистецтво того часу наслідувало не природу, а відображало ідеалізоване уявлення про неї [6, с. 22]. Саме тому місто яке найчастіше зображали художники, уособлювало образ Небесного

Єрусалиму – символ духовного та піднесеного, також зустрічалися сюжети пов'язані з Вавилонською баштою. В часи Середньовіччя реальне середовище уявлялося людині релігійно-міфологічним, яке не мало топографічної точності. Міські краєвиди слугували лише знаком, що умовно позначав місце події.

По-новому міський пейзаж переосмислили нідерландські художники Відродження. В своїх полотнах вони детально, з любов'ю відобразили красу оточуючого світу. Нідерландські, а згодом французькі та німецькі майстри XV ст. зображали світ в усій його багатогранності. Хоча художники вже намагались точно передати архітектурні будови, міський краєвид і надалі залишався фоном для основної сюжетної дії. Так, наприклад на полотні Рогіра ван дер Вейдена «Св. Лука малює Мадонну» місто – це частина пейзажної панорами, але зображене воно з переконливою точністю.

Для художників доби Відродження було характерним вивчення міського пейзажу з натури, на основі цього вони розробляли принципи перспективної побудови пейзажного простору, користуючись всіма правилами лінійної перспективи. В міських пейзажах доби Відродження майстри відтворювали уявлення про ідеальну архітектуру [3].

Вже в XVI–XVII ст. в Німеччині, Голландії та Франції міські мотиви «заслухали» по-новому, поступово стає традиційним зображення міських ландшафтів, художники починають виконувати в подорожах та привозити замальовки з натури.

В середині XVII ст. однією з улюблених тем голландських художників стає міський пейзаж, майстри намагались зобразити відомі споруди та архітектурні ансамблі. В картинах художників геометрична точність міських забудов поєднувалася з побутовими епізодами та сюжетам міського життя.

Починаючи з XVIII ст. сформувався новий різновид міського пейзажу – «ведута», що й сприяло його виокремленню у самостійний жанр.

«Ведута італ. veduta – «побачена» від лат. videre – «бачити») – жанр образотворчого мистецтва, рання форма архітектурного міського пейзажу, що склався в XVIII ст. у Венеції» [5, с. 407].

Своїм виникненням цей жанр зобов'язаний унікальній історичній ситуації: об'єднанню тенденцій Класицизму та Романтизму в Італії. Особливою рисою ведути є суворі перспективна

побудова, ілюзійна передача простору, «фотографічна» точність, навіть до найменших деталей, парадність композиції, декоративність кольору вони наповненість світлом, повітрям та відчуттям простору. Саме завдяки точності ведуть XVIII ст. пізніше вдалося відновити втрачені архітектурні пам'ятники. Основоположником класичної італійської ведуть вважається Антоніо Каналь, прозваний Каналетто. Дивує, як живописні пейзажі Каналетто зберігають топографічну точність, виписаність числених фігур та деталей, несуть в собі істинну романтику.

Поруч з ведутою в Італії XVIII ст. поширився «пейзаж з руїнами». Руїни древніх фортець, рештки колон, зруйновані башти стали постійними атрибутами багатьох пейзажів. Художники писали зруйновані римські забудови, випадково комбінуючи деталі різноманітних архітектурних споруд, часто заповнюючи передній план картини капітелями колон чи уламками карнизів, так, наприклад, писав свої картини відомий майстер живопису руїн Джованні Паоло Панніні («Вид Риму з гори Маріо, «Інтер'єр римського пантеону» 1734 р., «Проповідь святого Павла» 1735 р., Південний Схід» 1749 р.).

В епоху романтизму в художників зберігається інтерес до археологічних пам'яток, античних храмів. Також велику роль відіграють зображальні розповіді про подорожі. Художники створювали багато замальовок видів міста подорожуючи, з цих замальовок інколи створювали великі цикли.

Міським пейзажам романтизму притаманна детальна проробка деталей, ліричний настрій, але для художників-романтиків була не важлива впізнаваність місцевості на картині, їх ціль передати особливу атмосферу, навіювати настрої від її споглядання. Наприклад, картини міської тематики Каспара Давида Фрідріха слугують яскравими зразками живопису романтизму.

В середині XIX ст. в художників підвищується зацікавленість жанровими сценами. Розвиток реалізму та критичного реалізму в мистецтві підняв зображення вуличних епізодів до рівня широкого соціального узагальнення. У «180 листах» Гюстава Доре відобразилася широка панорама життя міста, знайшли своє відображення пам'ятки та нові будівлі тощо.

Нову сторінку в історії міського пейзажу відкрили імпресіоністи. Їх приваблювали різноманітні міські мотиви в різний час, мінливість та динамічність міста. Художники намагалися передати ритм життя міста, впіймати постійно змінну атмосферу, стан та освітлення, саме це сприяло відкриттю нових засобів художньої виразності. Рухливість та мінливість форми предметів вони виражали завдяки розмиванню ліній, контурів, розтушованих обрисів, вільних та швидких мазків [7, с. 173]. Художники-імпресіоністи працювали виходячи на пленер, враховуючи закони оптичного змішання кольорів, в результаті чого кольорова гамма картин набувала незвичайної кольорової насиченості та яскравості.

Для композиційного рішення картин імпресіоністів характерна динамічність побудови, асиметрія, усічення фігур та предметів краями полотна. Не деталізуючи зображення художники передавали враження від натури, емоційний стан, виявляючи особливості оточуючої дійсності.

На межі XIX–XX ст. склалося дуже багато напрямків, які продовжували розвивати принципи імпресіонізму в пейзажі та водночас суперечили їм, так П. Сезан показує в своїх полотнах найбільшу міць і чітку конструктивність природних ландшафтів [3].

Творчість Ж. Сера та його пейзажні мотиви підкорені суворо вивіреному, площинно-декоративним побудовам, художник відмовився від змішування фарб та використовував мазки-крапки накладаючи їх фактично один на інший («Купання в Аснієре» 1884 р., «Порт-ан-Бессен, неділя» 1888 р., «Ейфелева вежа» 1889 р.).

Ван Гог у своїх міських пейзажах деяким елементам надавав людську одухотвореність, прагнув до психологічної асоціації пейзажних мотивів. Такі картини створюються за першим враженням, в творчому пориві («Тераса нічного кафе», 1888 р., «Пейзаж з будинком і хліборобом», 1889).

Картини близькі до пейзажу символізму відрізняються звучанням кольорових площин. На таких полотнах радикально переосмислюються образ пейзажу-ідилії, зокрема в творчості П. Гогена («Аліскамп» 1888 р., «Пейзаж в Ле Пуолду» 1890 р.).

В XX ст. в пейзажному жанрі, зокрема в міському пейзажі художники зверталися до найрізноманітніших художніх напрямків. Першою художньою течією, яка збагатила культуру XX століття, став фовізм. Його назва походить від французького слова *fauve* – «дикі». Фовісти не дотримувалися ніяких встановлених в європейському живописі законами перспективи, світлотіні, поступового згущення або пом'якшення кольору, першості малюнка в структурі картини (А. Дерен «Міст Чарінг Крос» 1906 р., Р. Дюфі «Панорама Парижа» 1925 р., А. Матісс «Вид Колліур» 1905 р.) [1, с. 129].

Кубісти виконували свої пейзажі за допомогою геометричних форм, їх розчленування та накладання одну на одну.

Пейзажний жанр цікавив також художників-сюрреалістів та абстракціоністів, пишучих декоративні композиції, в яких головне – враження безпосередньої імпровізації в передачі образів міських пейзажів.

XX ст. не залишилося без майстрів, які працювали у реалістичному напрямку, чий пейзажі зображають реалістичну картину міста, затишні вулички, сквери, площі тощо.

В XXI столітті науково-технічної революції, безумовно, зростає значення індустріальної теми в пейзажному живописі. Ми бачимо, як захоплює пейзажистів ідея масштабності індустріального образу. Висуваються на перший план майстри, які цілком присвятили себе цій темі [4, с. 49]. Характерною особливістю сучасного індустріального пейзажу стає розмаїття творчих концепцій, глибоко індивідуальний підхід до вибору сюжету і його втілення. Індустріальний сюжет розглядається не як «прикмета часу» в природному ландшафті, а набуває самостійного значення для художника. При цьому художника цікавить не тільки новизна сюжету та документальність зображення даної новобудови, заводу, електростанції, хімкомбінату, а пізнання самого духу техніки, середовища створеного руками людини.

Сучасні художники продовжують звертатися до жанру міського пейзажу. У своїх картинах

вони втілюють сучасне місто, його рух, ритм, урбаністичні забудови та новітню техніку. Картини художників зорієнтовані проти бездушності стандартної міської забудови. Видиме середовище ділиться для художників на два несумісних світи. В одному панує краса та одухотвореність, цей світ, втілений в образі високої архітектури. Інший – площинний, холодний, стандартизований світ «типового» будівництва, якого художники намагаються уникати у своїх полотнах.

Реакція сучасного художника на місто набуває особливого відтінку: по-бачене повинно освітитися не першим поривом почуттів, як у імпресіоністів, а більш глибоким проникненням в життя цього середовища. Відбираються мотиви, які відповідають цій внутрішній необхідності.

Різниця стилістичних предметів залежить насамперед від того, що саме бачить і шукає автор в багатогранному, складному понятті «місто» [4, с.56]. Чи цікавить художника сутність урбанізму, чи історія – підхід до теми завжди відзначений вдумливістю.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, можна зробити висновок, що у статті було досліджено історію зародження та становлення міського пейзажу, особливості його композиційного вирішення різними митцями у різні історичні періоди. Художники, які працювали в різний час в жанрі міського пейзажу, зберегли образи великих та маленьких міст своїх країн, їх самобутність та красу і що є не менш важливо культурну спадкоємність.

Список літератури:

1. Аксьонова М.Д. Энциклопедия для детей (Зарубежное искусство) / Мария Дмитриевна Аксьонова – М.: Аванта+, 1998. – 527 с.
2. Даниэль С.М. Творчество и природа / С.М. Даниэль // Юный художник. – 1991. – № 6. – С. 174.
3. Муртазина Л.Р. История развития пейзажа как жанра изобразительного искусства [Электронный ресурс] / Л.Р. Муртазина // Научно-практические конференции ученых и студентов. Публикации Scopus. Авторские и коллективные монографии // Научное сообщество студентов XXI столетия. гуманитарные науки: сб. ст. по мат. XXXIV междунар. студ. науч.-практ. конф. № 7(34). – Режим доступа: <https://sibac.info/studconf/hum/xxxiv/42826> (название с экрана).
4. Никулина О.Р. Природа глазами художников / Ольга Ринатівна Никулина. – М.: Советский художник, 1982. – 288 с.
5. Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства в 10 т. / [науч. ред. Власов В.Г.]. – СПб.: Азбука-классика, 2004–2009. – 926 с. – Т. 2 (Б–В). – 712 с.
6. Ружицький В.А. Вивчення пейзажного жанру в школі: Методичні рекомендації для вчителів образотворчого мистецтва загальноосвітніх навчальних закладів різного типу / Валерій Андрійович Ружицький. – Біла Церква: КОШОПК, 2003. – 109 с.
7. Суздаев П.К. Основы понимания живописи / Петр Кириллович Суздаев. – М.: Искусство, 1969. – 397 с.

Кулик Л.С.

Киевский университет имени Бориса Гринченко

ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ГОРОДСКОГО ПЕЙЗАЖА КАК САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ЖАНРА ЖИВОПИСИ

Аннотация

Рассматривается развитие городского пейзажа, особенности в определенных периодах формирования и как влияли изменения художественных направлений на развитие пейзажного жанра и манеру художников, которые создавали свои работы в этом жанре. В статье анализируется история зарождения и становления городского пейзажа с использованием воздушной и линейной перспективы, его композиционного решения различными художниками в разные исторические периоды.

Ключевые слова: пейзаж, городской пейзаж, ведута, линейная перспектива, индустриальный пейзаж.

Kulik L.S.

Kyiv University of Boris Grinchenko

THE HISTORY OF THE EMERGENCE OF URBAN LANDSCAPE AS AN INDEPENDENT GENRE OF PAINTING

Summary

The development of urban landscape, peculiarities in certain periods of formation and the influence of changes in artistic directions on the development of the landscape genre and manner of artists who created their works in this genre are considered. The article analyzes the history of the birth and the formation of a city landscape using the air and linear perspective, its compositional solution by various artists in different historical periods.

Keywords: landscape, urban landscape, veduta, linear perspective, industrial landscape.